

A demokratikus nevelés.

*Az Erdélyi Múzeum-Egyesület marosvásárhelyi vándorgyűlésén 1930. augusztus hó 30.-án a bölcsészeti szakosztály ülésén tartott előadás.**

Irta: **Dr. Gál Kelemen.**

Szoros kapcsolat van egy kor szellemi és gazdasági áramlatai és oktatásügye között. Ez a kapcsolat nem az ok és okozat közötti egyszerű viszony, hanem az egymástól való kölcsönös függés korrelatív helyzete. Egy kor szellemi áramlatai és gazdasági helyzete nemcsak hatása és okozata az érvényben levő iskolai rendszernek, hanem egyben oka is. És egy fennálló oktatási rendszer nemcsak eredménye egy kor szellemiségének, hanem termelő tényezője is. Az oktatásügy rendszere igyekszik megfelelni a nép gyakorlati szükségeinek és ujonnan fellépő eszményeinek. És így bizonyos távolságból követi a koronként fellépő eszmé-áramlatokat. Viszont az iskola a maga részéről hozzájárul ahhoz, hogy ez áramlatok az adott szociális és gazdasági viszonyok között kitisztuljanak, új eszméket termeljenek s az életet formáló hatalommá erősödjenek.

Az eszmék tisztulási folyamatát néha megelőzi, máskor követi a közoktatás rendjének szervezése. A szervezés különösen nehéz olyan átmeneti korszakokban, minő a háború utáni is volt, amelyeket zavaros hullámlás, egymásnak ellentmondó eszmék, tétova bizonytalanság jellemez. Az eddigi eszmények elvesztik varázsukat, megfakulnak. Új gondolatok, új célkitűzések nyomulnak előtérbe, melyek még formátlanul, zavarosan élnek a lelkekben. A régieknek megvan még a hagyomány és szokás hatalma. Az újak gyakran túllőnek a célon s ezzel támogatják az előbbieket anélkül, hogy akarnák. Minden átmeneti kornak az a jellemző sajátysága, hogy egy előző kor szelleme s egy vajudó és megszületni akaró kor gondolatai és tervezgetései találkoznak benne. Ha a mult erői és eszméi mereven és dacosan tartják magukat s a jövőői hevesen és féktelenül jelentkeznek, akkor elkerülhetetlen az összeütközés. Ez a forradalmak pszichológiája.

Hogyan lehet kikerülni az összeütközéseket? Iskolai reformokkal. A háború után Európában az országoknak egyik legfontosabb és leg-sürgősebb teendője volt az oktatásügy új rendezése és szervezése.

* Forrásmunkák: I. C. Petrescu: *Problema selectiei în școala democratici*, București, 1928. P. P. Negulescu: *Reforma învățământului*, București, 1927. Rein: *System der Pädagogik*; Barth: *Elemente der Erziehungslehre*. Az állami elemi iskolai törvény indokolása Anghelescu minisztertől.

Ebben a munkában nemcsak szakemberek és államférfiak vettek részt, hanem néhol — szinte azt mondhatnók — az egész nép. Politikai pártok, felekezeti közösségek, tanítótestületek konferenciái, szaktestületek álltak oda, hogy részüket kivegyék e jelentős kérdés rendezéséből. Kell-e mondanom, hogy rendkívül örvendetes jelenség, mert arra mutat, hogy az iskola az emberek lelkében azt a méltó helyet foglalja el, amelyet jelentőségénél fogva megérdemel.

A háború utáni iskolai reformok jelszavai között egyike a leggyakrabban hangoztatott kívánalmaknak: *a demokratikus iskola és nevelés kérdése*. A következőkben foglalkozni fogok a demokratikus iskolai rendszer háború utáni megfogalmazásával, azokkal az érvekkel és ellenvetésekkel, melyek a demokratikus iskolával szemben elhangzottak; röviden rámutatok egy néhány jellemvonásra, amelyek Ausztria és Németország iskolai rendszerében a demokrácia gondolatát vannak hivatva szolgálni, és végül megvizsgáljuk, hogy érvényesül-e s mennyiben a demokrácia elve Románia oktatásügyének multjában és jelenében? A demokrácia szónak eddig két jelentősége volt: jelentett államformát és politikai pártot. Most a háború után bevonul az iskola és a nevelés területére is. Ezzel a kérdés elveszti tisztá pedagógiai jellegét, kiszélesedik politikává, a politika pedig pedagógiává nemesedik. *A demokratikus nevelés kérdése* — amint a következőkben lesz szó róla — *nem didaktikai és nem módszertani kérdés, hanem az iskolák szervezésének kérdése*. Pedagogia és politika fonódnak össze e problémánál, melynek megoldásánál szava van nemcsak a politikusnak, hanem a pszichológusnak is. Téves tehát Rădulescu Motrunak, a bukaresti egyetem filozófia-tanárának, az a felfogása, hogy iskolai reformok készítésénél most még nem járhatnak el tisztán a pedagogia elvei szerint, hanem politikai szempontokat is figyelembe kell venniök. Nemcsak most, nagy történelmi események után, hanem mindig, a legcsöndesebb korszakokban is szava van a politikusnak is az iskolaszervezés kérdésében.

Mi az a demokratikus iskola és nevelés?

„Elvileg *egységes iskolai rendszert* kívánunk, — mondja az osztrák Tumlirz — amely közös törzsön emelkedik az *összes gyermekek* részére s később szétválak a képességek és életpályák szerint. A különböző ágak legalább egy ideig legyenek szerves kapcsolatban egymással úgy, hogy az iskolaválasztás mindenkire nézve lehetséges legyen nehézség és idővesztés nélkül és hogy a pályaválasztás lehetőleg minél jobban kitolassék. Az iskolába való felvétel *csupán a gyermek szellemi képességeitől és erkölcsi tulajdonságaitól függjön és ne szülői lakásától, állásától, vagyonától és hitétől.*“

Glöckel Ottó osztrák közoktatási miniszter felfogása, melyet az osztrák iskolai reform megvalósított, ez: „Az iskola demokratizálása ez elv valószínűsítését jelenti: *egy iskola az egész népnek*. Míg a régi iskolai rendszer a *régi állami rend és a vezető osztályok érdekeinek megfelelő volt, ma a demokrácia iskolájának az egész népnek kell szolgálnia, és célja az önkormányzásra való nevelés demokratikus elve kell hogy legyen. Ebből a célból foly két elv: a népnevelés kiterjesztése és elmélyítése általában és a vezető életpályákra való igazságos kiválasztás*

biztosítása oly módon, hogy az egyén fölemelkedése kizárólag csak képességeitől függjön.“

E két osztrák vezető iskolapolitikus felfogásán kívül említsük meg még az 1918. évi weimari alkotmány intézkedését és vezető gondolatát. Ez az alkotmány megszüntet a régi rendi társadalom részére szervezett bizonyos iskolatípusokat (Vorschulen), melyeket csak a vagyonos és magas társadalmi állású szülők gyermekei látogattak s melyekből a szegényeket a társadalmi előítélet és a szegénység kizárta, és létesít olyan típusokat, melyek a nép széles rétegei fölemelkedésére szabad utat nyitnak. A törvény azt mondja: „*egy közös alapiskola (Grundschule) mindenki számára*“, ezen épül fel egy gyakorlati (Mittelschule) és egy elméleti irányú középfokú iskolai rendszer a maga nagyon sokféle és különböző típusaival. „Ebben a rendszerben *döntő az életpályák sokfélesége*; de egy gyermeknek egy bizonyos iskolába való felvételénél *döntők az ő tehetségei és képességei, nem pedig szüleinek gazdasági vagy társadalmi helyzete, vagy vallásfelekezete.*“

Ha a kérdés német és osztrák megfogalmazását tüzetesebben összehasonlítjuk, némi árnyalati különbségeket — minden egyezésük mellett is — találunk. Megegyeznek abban, hogy *egységes iskolai rendszert* kívánnak itt is, ott is. Abban is, hogy a *szellemi kifejlődés útját szabaddá és akadálytalaná akarják tenni* erő és idővesztés nélkül mindenkire a szülők gazdasági, társadalmi és vallási helyzetére való tekintet nélkül. Némi árnyalati különbség abban van, hogy az osztrák közoktatásügyi miniszter a régi rendi államra s annak iskolájára való hivatkozással az egész nép művelése kiterjesztését és elmélyítését hangsúlyozza s a politikumba pedagógiát is kever, midőn az önkormányzást tűzi ki célul. A német törvény döntő mozzanat gyanánt az életpályák sokféleségét emeli ki. Az osztrák miniszter a vezető életpályákra való igazságos kiválasztásról beszél, ami a tiszta demokratikus iskolának egyik kényes és látszólag ellenmondást magában foglaló problémája. De nem említi a szülők társadalmi és felekezeti állásának különféleségét, habár kétségtelen, hogy az egész koncepció szelleme azt a gondolatot tartalmazza, amit a német törvény kifejezetten is kijelent. A különbség könnyen érthető. Ausztria szociálista eszmével telített törvényhozása a vallást bizonyos mértékig elhanyagolható mennyiségnek tekintti; a német államraison ellenkezőleg lényeges elemnek. Aztán a két ország vallási viszonyai s iskolázásuk multja is lényegesen különbözök.

A kérdés roppant gazdag irodalmából fölösleges többlet idéznem. Mindezek a meghatározások — amint látjuk — lényegben megegyeznek, összevágók. Talán más szavakkal, de ugyanazt mondják. Olyan iskolai szervezetet kívánnak, amely utat nyisson a nemzet egész ifjúságának a gyermekkertektől és elemi iskolától fel az egyetemig a szülők nemzeti, vallási, társadalmi és vagyoni helyzetére való tekintet nélkül. Nyilván meg tehát az iskolák kapui egyenlően mindenki előtt, a legalsó társadalmi osztály fiai előtt is. A kultúra szabadsága általános emberi jog, amint azt a XVIII. század felvilágosodási eszmeáramlata hatása alatt a francia forradalom deklarálta.

Azonban a legdemokratikusabb megfogalmazásnak is van egy ki-

kötése. Mert nemcsak a társadalmi és felekezeti helyzet és vagyoni állapot teremt különbségeket, hanem az egyének között már születésüknél fogva olyan nagy és lényeges különbségek vannak, amelyek lehetlenné teszik egy nemzet egész ifjúságának ugyanazon típusú és ugyanazon fokú iskolákban való nevelését. És itt az egyenlőség és egyenjogúság demokratikus elve látszólag ellenmondásba kerül egy kikerülhetetlen valósággal, az egyéni adottságok különféleségével. Ezért van az, hogy a demokratikus iskola leglelkesebb hívei is kifejezetten hangsúlyozzák az egyén szellemi és erkölcsi képességeit, amelyek megfelelő iskolai típusokat tesznek szükségessé. Mert a legelvhűbb demokráciának sem érdeke, hogy a kiváló képességek elsatnyuljanak a középszerűek tömegében, hanem ellenkezőleg a fejlődésnek olyan feltételeit akarja megteremteni, amelyek nemcsak lehetővé teszik, hanem elősegítik a kiváló képességek kibontakozását a köz, a társadalom javára. Mert egyetlen társadalom sem állhat fenn vezetők nélkül. A legdemokratikusabb felfogású társadalom is vezetőkre szorul és vezetőkre hallgat. Szép és megvesztegető gondolat: egy nép összes gyermekeit, legyenek azok gazdagok vagy szegények, magas vagy alacsony származásúak, egyenlő oktatásban részesíteni egy közös iskolában.

De közelről nézve célszerűtlen és megvalósíthatatlan. Nemcsak a már érintett pszichológiai ok miatt, hanem azért is, mert minden kulturális haladás előfeltétele a munkamegosztás. Minél differenciáltabbak a foglalkozások, minél különfélébbek a tehetségek, annál fejlettebb és haladottabb a társadalom gazdasági és szellemi élete. Ugy, hogy a szociális felemelkedés egyenesen a szellemi egyenlőtlenség hatásának és eredményének látszik. Megállapíthatjuk tehát, hogy *a demokratikus iskolai rendszernek egyenes követelménye az iskoláknak az egyéni tehetségekhez, legalább is a tehetség-típusokhoz való alkalmazkodása.* Ha a társadalmat egy nagy munkaközösségnek tekintjük, három egymás fölé helyezkedő réteget kell megkülönböztetnünk: a munkásoknak egy alsó, egy közép és egy felső réteget. Ez a rétegeződés nem csinált, nem mesterséges, hanem természetes és a munka lényeges természetből folyó. Mert van teremtő, rendező vagy meghatározó és végrehajtó munka: a lángelme, a tehetség és a kéz munkája. E természetes rétegeződés ellen a legtisztább és legridegebb demokrácia sem tehet semmit, mert a társadalomba verődő egyének szellemi alkotásán épül fel, tehát olyan adottságon, amelyen változtatni nem áll módjában. Ez az oka annak, hogy a tiszta demokratikus iskola nem valósult meg sehol. Sőt még elvileg sem ment az ellentmondástól. Mert *általánosnak*, mindenkit befogadónak s egyben *kiválasztónak* kell lennie. Az egyenlőség elvére alapított demokrácia az iskolarendszer kérdésében oda vezetett, hogy az egységes iskolának a differenciális pszichológia modern eredményei alapján legalább is tehetség-típusok szerint kell differenciálódnia. Azt jelenti ez, hogy minden egyént a maga természetes képességei szerint kell nevelni, hogy mindenki megtalálja a fejlődés legalkalmasabb útját, hogy kifejthesse a társadalomban azt a maximális munkát, melyre képes a maga és a társadalom számára.

Ha e modern felfogást szembeállítjuk a régivel, azt mondhatjuk:

régebben a nevelésnek egyetlen útja volt minden egyéniség részére; ma — legalább elvileg — minden egyéniség részére a maga saját útját kell követelnünk.

Bármennyire megvesztegető a demokratikus iskola gondolata, még sem lehet mondani, hogy ellenvetések nélkül általános helyesléssel találkozunk. Azok az ellenvetések, melyeket a demokratikus iskola ellen szoktak felhozni, háromfélék: *biológiaiak*, *pszichológiaiak* és *szociológiaiak*.

A *biológiai* ellenvetés lényege az, hogy a gazdagabb és magasabb társadalmi állású szülők gyermekei tehetségesebbek; ezért nemcsak rájuk nézve igazságtalanság az, amit a demokrácia tesz, hogy nem adja meg nekik, ami az övék, hanem a társadalomra nézve is, mert ilyen módon a legjobb és értékesebb szellemi energiák kifejlés nélkül maradnak és elsatnyulnak. Amint látjuk, ez a felfogás a képességet a gazdasági helyzetből vezeti le, amint a szociálizmus is teszi. Kétségtelen, hogy oki kapcsolat van a gazdasági helyzet és a szellemi képességek között, de nem olyan, hogy a gazdasági helyzet oka volna a szellemi képességek magasabb voltának, hanem megfordítva, a gazdasági helyzetet a szellemi tulajdonságok határozzák meg: a tehetséges családok felemelkednek, a tehetségtelenek lentmaradnak. A szociális helyzet és a szellemi képesség közötti viszony egy *szociális kiválasztás* eredménye. Az alsóbb rétegekből származó gyermekek azért nem végzik az iskolát, mert gyenge képességeket örökölték szülőiktől, nem pedig azért, mert alsó rétegekből származnak. Valószínű azonban, hogy itt nem született tehetségről, hanem magasabb kulturális környezet hatásáról van szó: a szülők érdeklődnek gyermekeik tanulmányai iránt s képesek őket ezekben segíteni.

A *pszichológiai* okok Binet és Simon intelligencia-vizsgálatára s a differenciális pszichológia eredményeire támaszkodnak. Ezek szerint a vizsgálatok szerint az intelligenciának két tulajdonsága van: alaki (ítélet, összehasonlítás, megkülönböztetés, képzetalkotás, asszociáció) és anyagi (emlékezet, képzelet). Amaz öröklődik, ezt tapasztalat útján szerezzük. Már most a magasabb társadalmi állású gyermeknek számos alkalma van intelligenciája anyagi tulajdonságát művelni és fejleszteni, még akkor is, ha formai intelligenciája születésénél fogva fejletlenebb. A foglalkozás, a működés fejleszti az intelligenciát, a működés hiánya tompítja. Más szavakkal: ha hiányzik az anyag, hanyatlak az intelligenciának nemcsak anyagi, hanem formai élessége is.

Ez az ellenvetés nem azt mondja, hogy a szegény és alacsony rétegekből származó gyermekek tehetségtelenebbek, csak azt, hogy az intelligencia tompulása lassan, fokként áll elé.

A háború alatt otthonokat létesítettek szegény és vagyonos gyermekek részére. A gazdagabb gyermekek nagyobb szóbséggel, jobb modorral kerültek be ezekbe az otthonokba. De nemsokára azt tapasztalták, hogy a szegény gyermekek utolérték, sőt sok esetben felülmúlták a gazdagabbakat. Annyi azonban megállapítható, hogy az intelligenciabeli különbség kezdetben némi nehézségeket okoz s bizonyos idővesztéséget jelent. De hangsúlyozzuk: csak kezdetben.

Az a másik pszichológiai ellenvetés, hogy a demokratikus iskola

nem veszi tekintetbe az egyéni tehetségeket, hanem az egyenlőség dogmája szerint nivellál és szellemileg uniformizál, elveszti erejét azzal a felfogással szemben, hogy a demokratikus iskola csak a mesterséges különbségek ellen harcol, ellenben a természettel adottaknak — legalább elvileg — a legalkalmasabb utakat nyitja meg és készíti elő. Mert a tehetségesek hivatása Stern szerint nem merül ki abban, hogy ösztönzésül és mintául szolgáljanak a kevésbé tehetségeseknek.

Szociológiai természetű ellenvetés a demokratikus iskola ellen az, hogy nem enyészeti el a társadalmi ellentéteket, amint hivei várják, hanem ellenkezőleg okozza, hogy a gazdagok az elbizakodottság, a szegények a lealázottság érzelmével telítik lelküket, mert közlőrl és napról-napra látják a különbségeket.

Ez az ellenvetés nem komoly. Nem állja ki sem a pszichologia, sem a tapasztalat rostáját. A gyermek nem ismeri a társadalmi rang- és osztálykülönbségeket. Csak későn, a serdülés korában jó tudatára. Ha pedig ismeri, ez a családi helytelen nevelés eredménye, hogy a szülők óvták, távoltartották a szegény osztály gyermekeitől. Epen ellenkezőleg! Hány megható példája van a társadalmilag távolálló osztályok gyermekei között az iskolában kötött sirig tartó barátságoknak!

Az a kifogás, hogy a demokratikus iskola a család és a családi szellem, meg a szülők akarata ellen van és a demokrácia büszkélkedő cégére alatt zsarnoki nyomást gyakorol a család szabadságára, elég feltűnő módon francia földről hangzik felénk, ahol kitermelték a nagy forradalom demokratikus jelszavait. Minő jögon veszik el — kérdik — a gyenge tehetségű gyermek szülőtől azt a szabadságot, hogy gyermekeiket középiskolába járassák, ha megvan rá a módjuk és meg vannak győződve, hogy a középoktatás hasznos és tetszik gyermeköknek, még akkor is, ha vizsgálatuk nem sikerül. Általában véve nagy mértékben jellemző, hogy az a Franciaország, amely világgá hirdette a nagy forradalom demokratikus eszméit, melyek még ma is elragadó sodrásúak az európai szellemi áramlatok hullámzásában, iskolai rendszerének reformálásában a legkevésbé követi a demokrácia jelszavát. Itt a régi osztályszellem még elég erős arra, hogy csak lassan és fokónként engedjen szót a demokrácia gondolatának.

Felemlítik a demokratikus iskola ellen azt is, hogy az alsó osztályokból származó igazi tehetségeknek eddig is sikerült minden akadály ellenére utat törni maguknak. Ez igaz, de nem mindeniknek, csak némelyeknek. Mennyien veszthettek el a mostoha viszonyok miatt, kárára a társadalomnak, az emberi kultúrának, S ha egyeseknek sikerült is, mennyi idő és erőpazarlással! A demokratikus szellemű társadalomnak egyenlő eszközöket kell mindenkinek rendelkezésére bocsátania a küzdelemre, egyenlő utakat nyitni, hogy a legrövidebb idő alatt és legkevesebb energiával a legnagyobb eredményt érhessék el.

Vannak olyan felfogások is, melyek a demokratikus iskola elvi érvényességét is tagadják. Ezek azt mondják, hogy a középiskola hivatása az, hogy vezetőket neveljen. Már pedig azzal, ha a középiskola alsó tagozatát azonosítják a népiskola felső tagozatával, a középiskolákba bevonul a népiskola szelleme és módszere, amely nem a vezetők, hanem csak a végrehajtók szellemiségét tudja kitermelni.

Másik kifogásuk az, hogy az elméleti és gyakorlati előképzés az alsó tagozatban együtt történik, holott helyesebb volna, már kezdettől fogva a hivatásnak megfelelő iskolába járni. Ebből következik, hogy nem egységes iskola kell, hanem sokféle.

Lassuk most már az új iskolai reformoknak különösen azon vonásait, melyek a demokrácia jellemét hordják magukon.

Az új német közoktatásügyi törvény szerint az egyetlen iskola, amelyet a *nemzet összes fiai* járnak, az *alapiskola* (Grundschule). Innen mehetnek a következő iskolákba: reálprogimnázium, progimnázium, reáliskola, gimnázium, reálgimnázium, főreáliskola, reformreálgimnázium, német főiskola (Deutschoberschule), Aufbauschule és „középis-kola” (Mittelschule). Tehát nem egy út áll az ifjúság előtt nyitva, mint nálunk, hanem az egyéni tehetségek különbözőségének megfelelően a legkülönbözőbb típusok. A mi szempontunkból fontos, hogy a törvény eltörölte az előkelőbb és vagyonosabb osztály iskoláját, az ú. n. *Vorschule*-kat.

Az „*Aufbauschule*” célja az, hogy *azok, akik a maga idejében valami ok miatt nem mehettek középis-kolába, azt mégis elvégezhesék s azután egyetemre mehessenek.* Ebbe a tanulók 7 évi elemi iskola után lépnek s 6 évig tanulnak. A törvényhozást az a gondolat vezette, hogy a paraszt 4 évi tanulás után, mikor képességei még nem nyilvánulnak, nehezen küldi iskolába gyermekét. Később tehetségei nyilvánulása után pótolni szeretné a mulasztást s legyen erre olyan típus, mely kevesebb idő alatt utat nyit a mulasztás pótlására. Ez iskolai típus ellen azt hozzák fel, hogy vajjon el tudja-e végezni 6 év alatt azt, amit a középis-kola 9 év alatt végez el.

Ha a tanuló a 4 évi elemi iskola után nem megy középis-kolába, a 8 éves elemi iskola után köteles vagy kiegészítő (továbbképző), vagy szakiskolába menni. A porosz törvény megengedi ezeknek *egyenes átlépését az egyetemre vagy főiskolára egy felvételi vizsgálat alapján.* Ez az újítás különösen fontos s nagy lépést jelent főleg a demokrácia felé, ha meggondoljuk, hogy a háború előtt milyen féltően örködtek a német egyetemek tudományos színvonaluk fölött.

Az átlépést az egyik iskolából a másikba — a demokratikus iskola egyik jellemző tulajdonsága! — bizonyos körülmények elősegítik, mások akadályozzák. Elősegíti az, hogy több iskolában ugyanazon fedél alatt többféle szekció van. De nehezíti az, (különösen a gyakorlati iskolákból az elméletiekbe), hogy a tantervek igen eltérőek. Így pl. az iskola hatóságával egyetértve maga választhatja meg az első idegen nyelvet.

A német iskolai törvény határozottan nagy haladás a multtal szemben a demokrácia irányában.

Az iskola demokratizálásának a kérdése még intenzívebben foglalkoztatta Ausztriát, mint Németországot. Fischl, az új osztrák iskolai törvény alkotója, mondja: „A demokrácia, annak biztosítása és kifejlesztése, eszméi megvalósításának megkönnyítése, tényleg vezető csillaga a új osztrák iskolai reformoknak. *Az iskola demokratizálására céloznak az összes intézkedések, melyeket tettünk.*”

A régi osztrák iskolai rendszer a demokrácia szempontjából sok

hiányt mutat. A különböző iskolai típusok között nincs átmenet; ezért az alsó osztályok nehezen érvényesülhetnek. Az általános műveltség iskolái főleg a gazdagoknak, a szakiskolák inkább a szegényeknek vannak nyitva. Az 1927. évi törvény gyökeresen reformálta az oktatásügyet. Az alapiskola 4 éves, kicsi és nagy helyiségekben, falvakban és városokban egyaránt. Innen mennek a „főiskolába“ (Hauptschule), amely egy faja a felsőbb elemi iskolának, szintén 4 éves és kötelező. Külön megjegyzésre érdemes azonban, hogy ez iskolának párhuzamos osztályai vannak: külön a tehetségesebbek és külön a kevésbé tehetségesek számára. Ez az ú. n. „főiskola“ vezet vagy a különböző típusú liceumokba, vagy a szakiskolákba, vagy a gyakorlati életbe. Hogy a belépést a középiskolába megkönnyítsék, idegen nyelvek is vannak a tantervben, de csak fakultatívek. A középiskola 8 éves, 3 éves alsó és egységes, és 5 éves felső és háromfelé ágazó szekcióval.

Feltűnően kidomborodó vonása az új iskolai törvénynek, hogy az egyéniség elve kiváló figyelemben részesül. Az egyéniség különböző érdekeit szolgálják a külön tanfolyamok és szabad gyakorlatok, amelyek fakultatívek. Külön tanterv és külön módszer van a lányok részére. De az egyéniség elve különösen abban domborodik ki, hogy az elemi iskola felső fokán két szekció van, egy a tehetségesebb és egy a kevésbé tehetségesek részére. Az első eset ez elv törvénybeiktatására. Az ú. n. *Aufbauschule* itt is megvan azok részére, akik a maga idejében nem tudták elvégezni a középiskolát. A munkások részére pedig, akik egész nap el vannak foglalva, hogy egyetemekre és főiskolákra mehessenek, a középiskolák mellett speciális esti tanfolyamok vannak.

Ezek után lássuk, hogy áll ez a kérdés nálunk?

Románia büszkén kérkedik a világ előtt, hogy demokratikus ország. Vajjon a demokrácia elve érvényesült-e az iskolákban is? Az 1864. évi első szerves közoktatási törvény kimondja a tankötelezettséget és ingyenességet. Kétségtelenül demokratikus elvek ezek, s ezért sokszor mondták, hogy Románia iskolai törvényhozása lényegében demokratikus. De ugyanez a törvény különbséget tesz falusi és városi iskolák, falusi és városi tanítók között. Ez pedig a lehető legantidemokratikusabb. Take Jonescu 1893-ban újraszervezte az elemi iskolát, de az újraszervezés, ha lehet, még antidemokratikusabb, mivel egy iskola helyett háromféle iskolát teremt: egy tanyai 3 osztályos alsóbb iskolát, egy 4 osztályos középtanfolyamot (școală medie sau cursul mediu) és egy két tanítós 5 osztályos felsőbb iskolát. Kevesen s csak a népes centrumokban lakó vagyonosabbak tudták végezni az egész iskolát. A tanítókat nem állandósította, mert felbujtóknak (frământător satelor) — ma cuculistáknak mondanók — tekintette őket ő is, a közvélemény is. 1896-ban Poni revidiálta ezt a törvényt: egy típust alkot, ezzel eltünteti a falusi és városi iskola közti különbséget s megnyitja a falusi gyermek előtt is a felső oktatás iskoláit. Ez a törvény már új irányt jelent. Utódja Spiru Haret, „az iskolák embere“, a „parasztság atyja“, mély meggyőződéssel hirdeti a parasztság gazdasági és kulturális emelésének szükségét, még pedig olyan korban, amelyben, mint Simionescu mondja, „már a demokrácia szó is rémületet keltett“. Az 1907. évi parasztmozgalmak után „forra-

dalmárnak“ mondották őt suttogva, munkatársait nyílt szóval. Elsőrendű nemzeti kérdésnek tartotta, hogy a parasztság földdel láttassék el, olyan időben, midőn ilyeneket emlegetni is vakmerőség volt. Szóval egész működése valójában demokratikus szellemű volt, de épen az erőfeszítéseire mértén a csekély eredmény s a működését kísérő közvélemény sanda gyanúsítása mutatja, hogy a társadalmi közszellemet még mindig a gazdag boérság befolyásolta. Arra a kérdésre tehát, hogy demokratikus volt-e a román iskola, nyugodt lelkiismerettel és tárgyilagossággal csak azt mondhatjuk, hogy nem. Utána 1913-ban a bolgár háború idején bizonyos jogokat ígérték a népnek. A nagy háború alatt a jasi parlamenti megismételte az ígéretet. A háború után megvalósították a két nagy reformot: az általános, titkos, egyenlő és kötelező választói jogot és a földreformot.

Ez a két reform öntudatra ébresztette a népet. Kiritescu azt mondja, hogy a nép a háború előtt földet, a háború után iskolát követelt. Ha nem is igaz ez az állítás egészben, — az általános tanítóegyesület elnöke, Trajan Şuteu szerint a nép nagy többségében ma is hideg és közönyös az iskola iránt — annyi mindenestre áll, hogy egy csodálatos fellendülés jellemzi a háború utáni 10 esztendő történetét.

A háború után Romániában több iskolai reformjavaslat készült. Mehedinţi meg akarta teremteni a nép munkaiskoláját, melyben „a könyv társul a munkával s a munka a könyvvel“, de elgondolása csak terv maradt. Petrovici szintén terjesztett be egy reformjavaslatot, melyet a nemzeti elemek hiánya és antidemokratikus volta miatt támadtak legélesebben. *A demokratikus iskola jelszava a liberális párt iskolapolitikájában kormányzati programm lett.* Angelescu elemi iskolai törvényének előadója, Gârboviceanu, mondja: Demokratikus kívánalom, hogy a kötelező oktatás elemei azonosak legyenek az összes gyermekek részére, legyenek azok falusiak vagy városiak, gazdagok vagy szegények. Román ember nem tűrhet meg osztálykülönbséget.“ Angelescu meg azt mondja: „Az általános választójog és a földosztás kívánia az oktatás demokratizálását, azaz minél szélesebb kiterjesztését a kultúrának a nép alsó rétegeire.“

Hogy érvényesül a demokrácia elve a törvényben? A törvény megszünteti a falusi és városi iskola közötti különbséget. Most már nincs şcoale pe clase és şcoale pe divizii. Az institutorok és invăţatorok képzése és jogai azonosak. Az átmenet az egyik típusú iskolából a másikba érdemek alapján lehetséges. A szegények gyermekei most mehetnek olyan iskolákba, amelyekre eddig csak a gazdagok aspirálhattak. Az elemi iskolától az egyetemig az egész iskolai rendszer egy egységes szervezet. A tanuló a kiegészítő elemi iskolából (V—VII. o.) különbözeti vizsgálat alapján mehet a középiskola felső tagozatába. A törvény gondoskodik a gyengeelméjű tanulók részére is iskolákról (de elfeledkezik a kiváló tehetségűekről). A két ciklus létesítését Angelescu szintén demokratikus színű érvekkel támogatja, valamint a „falusi“ gimnáziumokét is. A liceumok mellé internátusokat azért szervez, hogy a falusi gyermekek a drágaság miatt ne legyenek kénytelenek kimaradni az iskolából.

Tegyük fel ezek után a kérdést: valóban demokratikus-e ma a román iskola? E kérdésre is azt kell felelnünk: nem! Mert a törvényben benne van egy olyan elv, amelynek nem volna szabad benne lennie, mert ellenkezik a demokrácia lényegével, és hiányzik egy olyan, amelynek benne kellene lennie, mert a demokrácia fogalmának lényeges tartalmi jegye. Benne van a nevelés nemzeti jellegének olyan türelmetlen és kizáró fogalmazása, amely e földön román nyelvnél és kultúránál egyebet jogosultnak elismerni nem akar s minden módon irtja és üldözi a más nyelven beszélők és Istent másként imádók szellemi és nemzeti örökségét. És hiányzik az egyéniség végére mehetetlen különféleségeit (individuum est ineffabile) tekintetbe vevő elágazása a kultúra útjainak, melyre a nyugat törvényhozása olyan kitünő mintákat alkotott. A tiszta demokratikus iskola egyetlen korlátozást ismer: a tanuló lelki alkatával adottat.

A tiszta demokrácia nem ismeri a nemzeti kizárólagosság korlátját. Petrescu, aki a jelenlegi iskolai rendszert a multtal szemben valódi demokratikusnak mondja, e rendszer védelmében csak odáig merészkedik, hogy a demokráciát — *legalább mai formájában* — nemzetinek mondja. Miért? Mert külföldön az összes törvényhozók egy alapiskolát szerveztek a nemzet összes fiainak, egy egységes kötelező iskolát. De Petrescu elfelejti, hogy azok az iskolák nem különböző nemzetek, hanem egy nemzet fiai számára szerveztettek. Más a helyzet olyan államban, melynek polgárai különböző nyelveket beszélnek. Az igazi demokrácia magában foglalja az ország egész népét nemcsak vagyoni, hanem nemzeti és vallási különbség nélkül. Maga Anghelescu nyíltan ki is fejezi ezt a törvény indokolásában, midőn ezt mondja: „A modern demokratikus állam azt akarja, hogy az összes állampolgárok vállalásra, gazdasági vagy társadalmi állásra való tekintet nélkül... akadálytalanul érvényesülhessenek, ... mindenkinek utat nyit, hogy felemelkedhessenek oda, ahová munkája és tehetségei megengedik, mert csak ilyen módon lehet megállapítani az érdem felsőbbiségét.”

Am a szép elvet a törvény intézkedései lábbal tiporják és csúfot üznek az egyenlőség demokratikus elvéből. Mert minden módon sürgetik és megkönnyítik a román kultúra elemeinek elsajátítását és minden módon akadályozzák a kisebbségi kultúrák javainak művelését. Mert egyenlő kívánalmak elé állítják a román nyelv tudása szempontjából a született románt és a kisebbségi tanulót, még pedig az egyenlő elbánás ürügye alatt, ami lényeges tehertöbbletet és az előhaladás akadályát jelenti az egyik és jelentékeny könnyítést a másik részére. Nyilvánvaló, hogy ez nem egyenlőség, hanem a legigazságtalanabb egyenlőtlenység. Ez minden egyéb lehet, de a demokrácia lényegétől teljesen, toto genere, idegen vonás.

És hiányzik a törvényből egy olyan elv, amely a demokratikus iskola lényeges jellemvonása: *az egyéniség tiszteletbentartása*. A demokrácia fogalmának lényeges és alapvető jegye, hogy számol az egyéniség elvével és szabad utat nyit az egyéni tehetségek különböző irányú akadálytalan kifejlődésének. Az egységes liceum gondolata nemcsak hogy nem demokratikus, hanem lényegesen ellentmondó a szellemi

áramlatnak. Hiszen a demokrácia jegyében alkotott iskolai rendszerek — mint láttuk — kivétel nélkül újabb meg újabb iskolai típusokat és elágazásokat alkotnak, hogy szolgálhassák az egyéniség különböző tehetségű fejlődésének érdekeit. És ellene mond a modern differenciális pszichológiai kutatások igazolt eredményeinek is. A demokrácia különböző típusok egységesítését, nem egyszerűsítést jelent, hanem egyenlő jogosultságot és egyenlő akadálytalanságot a lelki adottságok kifejlesztésére. Nincs is párja az egységes liceumnak egész Európában. A francia példa, melyre hivatkoznak, nem találó, mert ott az utolsó év a matematikai és filozófiai tanulmányok irányában nagyon élesen válik el.

Az egyéniséget alkotó jellemző vonások közé eltörülhetetlenül tartoznak a faji vonások is. A faji vonások kifejlődését akadályozni s a nemzeti lélek oltógyáiba más szellemiséget oltani akarni — nem demokratikus vonás. De feltétlenül esztelen és eleve sikertelenségre kárhoztatott törekvés.

Románia csak akkor büszkélkedhetnék a demokratikus iskola jelzavával, ha lemondana az „egységes liceum“ fantomjáról és a „nemzeti nevelés“ olyan fogalmazásáról, amely román nyelven és kultúrán, román szellemiségen kívül semmi egyebet létezőnek és jogosultnak elismerni nem akar.